

מצוה כ"ד - קידוש ידים ורגלים

מצוה כ"ד היא שצוה הכהנים לרחוץ ידיהם ורגליהם כל זמן שיצטרכו להכנס בהיכל ולעבוד עבודה, וזו היא קדוש ידים ורגלים, והוא אמרו יתעלה "ורחצו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם בבואם אל אהל מועד". ומצות עשה זו יתחייב העובר עליה מיתה בידי שמים, רוצה לומר שכהן ששמש במקדש בלא קדוש ידים ורגלים חייב מיתה בידי שמים, והוא אמרו יתברך שמו "ירחצו מים ולא ימותו". וכבר נתבאר משפטי מצוה זו בשלמות בשני מזבחים.

פירוש המצוה

מצוה כ"ד היא שצוה הכהנים לרחוץ ידיהם ורגליהם כל זמן שיצטרכו להכנס בהיכל ולעבוד עבודה - משמע שהם שני דברים, וצריך קידוש ידים ורגלים הן לכניסה להיכל אפילו בלא עבודה והן לעבודה, והחידוש שלכניסה בלבד גם יש מצות קידוש, עי' במה שכתבנו בפנים, וזו היא קדוש ידים ורגלים - לזה קראו חכמים "קידוש ידים ורגלים", ועי' במה שכתבנו על לשון תורה ולשון חכמים במצוה זו, והוא אמרו יתעלה (שמות ל', י"ט-כ'): "וְרָחַצוּ אֶהָרֶן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יְרַחֲצוּ מֵיִם וְלֹא יָמָתוּ אוֹ כְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׂרֵת לְהַקְטִיר אֶשָׁה לָהּ". ומצות עשה זו יתחייב העובר עליה מיתה בידי שמים, רוצה לומר - מי הוא העובר עליה - שכהן ששמש במקדש בלא קדוש ידים ורגלים חייב מיתה בידי שמים, ומקורו מפורש בפסוק (שם), והוא אמרו יתברך שמו "ירחצו מים ולא ימותו". וכבר נתבאר משפטי מצוה זו בשלמות בשני מזבחים.

מקורות המצוה בתורה

שמות ל', י"ז-כ"א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְעָשִׂיתָ כִּיֹּר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֵצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם. וְרַחֲצוּ אֶהָרֶן וּבְנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. כְּבָאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמְתוּ אוֹ כְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשִׁרְתָּ לְהַקְטִיר אִשָּׁה לָהּ. וְרַחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמְתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חֵק עוֹלָם לֹא וּלְזָרְעוֹ לְדֹרֹתָם.

העניינים המתבארים במצוה

ההגדרות השונות למצוה: הגדרות המצוה מלמדות על חיוב בקידוש ידים ורגלים בזמן - בשעת עבודה, במקום - בכניסה להיכל, ובאדם - בכהן העובד. החידוש בקידוש ב"שעת עבודה" הוא שהמצוה מתחדשת בכל יום, והוא מובלט במיוחד ביחס למצות לבישת הבגדים.

לשון תורה ולשון חכמים: לשון התורה "ורחצו" ולשון חכמים "קידוש". שינוי הלשון מלמדנו על תכלית המצוה. הידים והרגלים הן כלי המעשה והן מקיפות את האדם מלמעלה - מן הראש - ועד למטה.

ממלכת כהנים וגוי קדוש: "נטילת ידים" היא המשך לקידוש ידים ורגלים.

מצות הכיור: האם מצוה לקדש מן הכיור או שאינו מצוה.

כהן העובד: הדעות השונות על חיוב בקידוש בכניסה ריקנית למקדש ללא עבודה.

ההגדרות השונות למצוה

עולם שנה נפש

בספר המצוות כתב הרמב"ם (בספרים מדוייקים):

מצוה כ"ד היא שנצטוו הכהנים לבד לרחוץ ידיהם ורגליהם בכל זמן שיהיו צריכים להכנס להיכל או להקרב לעבודה...

במנין הקצר שבריש הי"ד החזקה כתב:

לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה שנאמר "ורחצו אהרן ובניו וגו'".

וברמזי המצוות שבריש הלכות ביאת המקדש כתב:

לקדש העובד ידיו ורגליו.

ברמזי המצוות הגדיר הרמב"ם את המצוה מצד האדם: "לקדש העובד", במנין הקצר הוסיף את השעה: "בשעת העבודה", ובספר המצוות הוסיף את המקום: "להכנס להיכל". חיוב המצוה מצד קדושת המקום התבאר בהלכות בית הבחירה בדין "עשר קדושות הן בארץ ישראל" (פ"ז הכ"א):

ההיכל מקודש מבין האולם ולמזבח שאין נכנס לשם אלא רחוץ ידים ורגלים.

חיוב המצוה מצד הכהן העובד התבאר בהלכות ביאת המקדש (פ"ה ה"א):

מצות עשה לקדש כהן העובד ידיו ורגליו ואחר כך יעבוד שנאמר "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם"...

חיוב המצוה מצד "שעת העבודה" צריך עיון על מנת שנבין מקורו ומשמעותו.

"שעת העבודה"

קישורה של מצות קידוש ידים ורגלים למושג הזמן מתבאר בסוגיית הגמרא. הגמרא במסכת זבחים (י"ט ע"ב) אומרת:

תנו רבנן קידוש ידיו ורגליו ביום אין צריך לקדש בלילה, בלילה צריך לקדש ביום, דברי רבי, שהיה רבי אומר לינה מועלת בקידוש ידים ורגלים. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר אין לינה מועלת בקידוש ידים ורגלים. תניא אידך, היה עומד ומקריב על גבי מזבח כל הלילה, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים, דברי רבי, רבי אלעזר בר' שמעון אומר כיון שקידש ידיו ורגליו מתחילת עבודה, אפילו מיכן ועד עשרה ימים אינו צריך לקדש.

הרמב"ם פסק הלכה כרבי מחברו (הל' ביאת המקדש פ"ה ה"ח):

קידוש ידיו היום צריך לחזור ולקדש למחר אף על פי שלא ישן כל הלילה, שהידים נפסלות בלינה. קידוש בלילה והקטיר החלבים כל הלילה צריך לחזור ולקדש ביום לעבודת היום.

בגמרא ביארו טעמו של רבי:

מאי טעמא דרבי, דכתיב "בגשתם".

ופירש רש"י:

וגישה דשחרית גישה אחריתי היא, שהרי יש כאן מערכה חדשה.

וממשיכה הגמרא לבאר דעת רבי:

ואידך נמי הא כתיב "בבואם", אי כתיב "בגשתם" ולא כתיב "בבואם", הוה אמינא על כל גישה וגישה, כתב רחמנא "בבואם".

הגמרא שואלת מדוע לא ילמד רבי מן הפסוק "בבואם אל אהל מועד" שדי בקידוש כשבא לעבודה אפילו לעשרה ימים - כדברי ר' אלעזר ברבי שמעון. תשובת הגמרא שפסוק זה בא ללמדנו שאין צריך לקדש על כל גישה וגישה שבאותו יום, ודי בזה שמקדש בבואו למקדש בתחילת היום לכל היום כולו.

מדברי רבי יש ללמוד שבכל יום מתחדשת מצות קידוש ידים ורגלים, וקידוש של יום אתמול נפסל בלינה.

בהמשך הסוגיא (דף כ' ע"א) מביאה הגמרא:

אמר רבי יוחנן קידוש ידיו ורגליו לתרומת הדשן למחר אינו צריך לקדש שכבר קידש בתחילת עבודה.

הגמרא דנה על פי מי אמר ר' יוחנן את דבריו:

למאן, אי לרבי האמר פסלה לינה, אי לרבי אלעזר בר' שמעון האמר אין צריך לקדש אפילו מיכן ועד עשרה ימים, אמר אביי לעולם לרבי, ולינה דרבנן היא, ומודי דמקרות הגבר ועד צפרא לא פסלה לינה. רבא אמר לעולם רבי אלעזר ברבי שמעון היא, וראה ר' יוחנן דבריו בתחילת עבודה ולא בסוף עבודה.

הרמב"ם הביא הלכה זו, וזו לשונו (הל' ביאת המקדש פ"ה ה"ט):

קידוש ידיו ורגליו לתרומת הדשן אף על פי שהוא מקדש קודם שתעלה השמש אינו צריך לחזור ולקדש אחר שהאיר היום שהרי בתחלת עבודת היום קידש.

נראה מדבריו שפסק כרבא שהעמיד דברי ר' יוחנן אליבא דר' אלעזר ברבי שמעון, אלא שראה דבריו רק בתחילת היום הבא ולא בסוף יום אתמול, וכן כתב מהר"י קורקוס:

פירוש, בזה ראה ר' יוחנן דברי ר' אלעזר, ואפילו אי פליג רבי וסבר דלינה זו פוסלת, דהא עיקר לינה הפוסלת בעלמא בעמוד השחר תליא דכתיב "עד בקר", מכל מקום ר' יוחנן סבר כר' אלעזר בהא, כיון דתחילת עבודה היא, אבל בסוף עבודה כגון מי שקידש בלילה להקטיר חלבים, לא סבר כוותיה כיון דסוף עבודה היא, וזהו שכתב רבינו "שהרי בתחילת עבודה קידש" והיינו כרבא דהלכתא כוותיה לגבי אביי.

נראה שסברת ר' יוחנן היא שאין לינה הפוסלת קידוש ידים ורגלים, כשאר לינה הפוסלת כל דבר שנתקדש בכלי שרת. בקידוש ידים ורגלים כיון שכבר נתגבשו הידים, אין כאן פסול ממשי של לינה. עיקר הפסול הוא מצד שבכל יום מתחדשת המצוה, כיון שבכל יום יש עבודה חדשה. העבודה היא הקובעת שם חדש ליום המחר, ועל כן תחילת עבודת היום היא הקובעת.

ר' יוחנן אמנם פוסק כרבי שלינה פוסלת אלא שהבין שבמצות קידוש ידים ורגלים הלינה הפוסלת היא סימן להתחדשותה של המצוה, ולא סיבה לרחיצה נוספת של ידים ורגלים. עוד יש לדקדק בלשון הרמב"ם (פ"ה ה"ח):

קידש ידיו היום צריך לחזור ולקדש למחר אף על פי שלא ישן כל הלילה, שהידים נפסלות בלינה.

בקידוש ידים ביום לא כתב הרמב"ם "קידש לעבוד" או "קידש ועבד", אלא קידש בסתם, ונראה שסיבת הדבר היא, שהיום בדרך כלל הוא "שעת עבודה". אבל בקידוש הלילה כתב (שם):

קידש בלילה והקטיר החלבים כל הלילה צריך לחזור ולקדש ביום לעבודת היום.

אין קידוש בלילה סתם, שכן אין הלילה "שעת עבודה". קידוש בלילה הוא להקטרת החלבים בלבד. על כן כתב הרמב"ם (פ"ה ה"א):

וכהן שעבד ולא קידש ידיו ורגליו שחרית חייב מיתה בידי שמים.

המילה "שחרית" לכאורה מיותרת. לא כתבה הרמב"ם אלא ללמדנו שסתם רחיצה היא בשחרית לכל היום כולו.

מובנת אפוא לשון המצוה במנין הקצר:

לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה.

"שעת העבודה" היא חלק בלתי נפרד מן המצוה המתחדשת בכל יום¹.

¹ סתם "שעת עבודה" פירושו היום. כך עולה מלשון הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"א הט"ו): "יראה לי שכל כהן הכשר לעבודה אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין או שכור משאר המשכרין או פרוע ראש או קרוע בגדים כדרך שקורעין על המתים אף על פי שלא עבד עבודה הרי זה לוקה, הואיל והוא ראוי לעבודה

הצעת הדברים כך היא: כהן הבא למקדש לעבודת היום מקדש ידיו ורגליו ובכך מכין הוא את עצמו להיות ראוי לעבודה.
זו היא המצוה הראשונה של הכהנים המכינים עצמם לעבודה. על כן קבעה הרמב"ם בראש המצוות של הכהנים.

קידוש ידים ורגלים ולבישת הבגדים

החידוש המיוחד במצות קידוש ידים ורגלים, שזו מצוה המתחדשת בכל יום, יובלט בהשוואה למצות לבישת הבגדים.
במנין הקצר כתב (בספרים מדוייקים):

כד. לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה.

לג. להיות הכהנים לובשים לעבודה בגדי כהונה.

ובהלכה בהלכות ביאת המקדש (פ"ה ה"א) כתב:

מצות עשה לקדש כהן העובד ידיו ורגליו ואחר כך יעבוד.

ובהלכות כלי המקדש (פ"י ה"ד) כתב:

מצות עשה לעשות בגדים אלו ולהיות הכהן עובד בהן.

מצות לבישת הבגדים אינה מתחדשת בכל פעם ואם היו על הכהן כמה ימים אין כל צד "לפסלם בלינה" ולחייב את הכהן ללבשם מחדש. על כן הגדיר הרמב"ם את המצוה "להיות הכהנים לובשים לעבודה" ולא "ללבוש בגדי כהונה לעבודה", וכן בהלכה כתב "להיות הכהן עובד בהן" ולא "ללבוש כהן העובד בגדי כהונה".
מקור ההבדל הוא בפסוקי התורה. דווקא משום הדמיון שבין הפרשיות ניכר ההבדל ביניהן.

בבגדי כהונה נאמר (שמות כ"ח, מ"ג):

וְהָיוּ עַל אֶהְרֹן וְעַל בְּנָיו כְּבָאֵם אֶל אֵהָל מוֹעֵד אוּ כְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֵת
בְּקִדְשׁ וְלֹא יִשְׂאוּ עֹן וְנִתְּנוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וְלִזְרָעוֹ אַחֲרָיו.

ובקידוש ידים ורגלים נאמר (שמות ל', כ"ב-כ"א):

ונכנס בשעת העבודה מנוול ככה והרי הוא מוזהר שלא יכנס. הרמב"ן בהשגתו לספר המצוות מצות ל"ח ע"ג השיג עליו וסובר שרק שתוי בעבודה בפועל לוקה אבל בלי לעבוד בפועל, אפילו בשעת עבודה, אינו לוקה. אמנם יש הלכות בהן השתמש הרמב"ם בלשון "שעת עבודה" על עבודה בפועל, ע"י הל' ביאת המקדש פ"ב ה"ה: "כהן שיצא מן המקדש בשעת העבודה בלבד חייב מיתה, בין כהן גדול בין כהן הדיוט, שנאמר 'ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו', כלומר לא תניחו עבודה ותצאו מבוהלים ודחופים מפני גזרה זו, וכן זה שנאמר בכהן גדול 'ומן המקדש לא יצא' אינו אלא בשעת העבודה בלבד שלא יניח עבודתו ויצא".

בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יִמְתּוּ אוֹ כְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֶׁרֶת
 לְהִקְטִיר אֶשָׁה לָּהּ. וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יִמְתּוּ וְהִיתָה לָּהֶם חֶק עוֹלָם
 לוֹ וְלִזְרָעוֹ לְדֹרֹתָם.

בבגדים לא אמרה תורה ללבושם, אלא "והיו על אהרן" ומכאן ההגדרה "להיות הכהן עובד בהן", ובקידוש ידים ורגלים אמרה תורה "ירחצו מיים".
 הבדל נוסף הוא שבבגדים לא אמרה תורה עונש בפני עצמו על "בבואם אל אהל מועד" ועונש בפני עצמו על "בגשתם אל המזבח". שניהם נכללו יחדיו. ואילו בקידוש ידים ורגלים קבעה התורה עונש ל"בבואם" בפני עצמו ול"בגשתם" בפני עצמו.²
 כיון שהביטוי "בבואם אל אהל מועד" עומד בפני עצמו והוא המקור לקידוש "בשעת עבודה", אין צריך לקדש על כל עבודה ועבודה באותו יום. על כן למד הרמב"ם שמצוה זו מתחדשת בכל יום וכשמגיעה שעת עבודה חדשה, מצוה לקדש ידים ורגלים, כהכנה לעבודה.
 אבל בלבישת הבגדים לא קבעה התורה ל"בבואם אל אהל מועד" פרשה בפני עצמה, ולכן אינה מצוה מתחדשת.

משמעות הדברים

משמעות מיוחדת יש למצוה המתחדשת בכל יום.
 כך כתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות בבארו את הסדר על פיו סידר רבי את המסכתות בששה סדרי משנה (מהדורת הרב קאפח עמ' י"ד):

ולפיכך ראה זה אשר ה' בעזרו, להתחיל בברכות, לפי שהבא לאכול לא יוכל לאכול עד שיברך, ולכן מצא לנכון לפתוח את הדברים בענין הברכות, כדי לתקן את המאכל תקון עניני. וכדי שלא יחסר דבר בשום ענין אלא ידבר על כל הברכות חובת המאכלים והמצוות, ואין מצוה שהיא חובת כל איש בכל יום כי אם קריאת שמע בלבד, ואין מן הראוי לדבר על ברכות קריאת שמע לפני שידבר על קריאת שמע עצמה, לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע וכל הנספח לכך.

כבר הקשינו על לשונו שהרי מצות תלמוד תורה ותפילה הן חובה בכל יום, קל וחומר אמונה, אהבה, יראה ודומיהן, שחובת כל יום הן. ביאורו של ביטוי זה הוא שמצות קריאת שמע מיוחדת בכך שהיא מתחדשת בכל יום, ואין המצוה של היום המשך המצוה של אתמול, אלא מצוה חדשה (עי' בח"א במצות קריאת שמע, מהדו"ב עמ' קע"ט-קפ"א).
 קידוש ידים ורגלים אף היא מצוה המתחדשת בכל יום. מבטאת היא את הכהן המתחדש בכל יום לעבודה חדשה. לכל יום תכונות מיוחדות ותפקידים מיוחדים ואינו דומה יום אחד

² עי' בביאורים לפירוש רש"י על התורה לאדמו"ר מלובביץ' (שמות ל', כ') שהעיר על כך, וביאר שמהבדל זה למד רש"י את ההגדה המיוחדת לקידוש ידים ורגלים.

לרעהו. מצוה זו מצד הדברים המתחדשים היא באה. על כן הזמן המתחדש גורם למצוה שתבוא והזמן הוא חלק מהגדרת המצוה.

לשון תורה ולשון חכמים

בהגדרת המצוה בספר המצוות כתב הרמב"ם:

מצוה כ"ד היא שנצטוו הכהנים לברך לרחוק ידיהם ורגליהם... וזו היא מצות קידוש ידים ורגלים והוא אמרו ית' "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם בבואם אל אהל מועד"...

מקור הביטוי "קידוש ידים ורגלים" הוא בתרגום אונקלוס (שמות ל', י"ח):

וְעָשִׂיתָ פִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ - ותעביד כיורא דנחשא ובסיסיה דנחשא לקידוש.

כך גם תרגם אונקלוס כל מקום שנאמר בפרשה זו לשון רחצה.

ואף בגמרא נקטו לשון קידוש בכמה מקומות, כגון (זבחים י"ט ע"ב):

תנו רבנן, כיצד מצות קידוש, מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש...

יש להבין מדוע הדגיש הרמב"ם בהגדרת המצוה שזו היא מצות קידוש. עוד יש להבין מה ראו חכמים לשנות מלשון רחצה שאמרה תורה ללישנא דרבנן שהיא לשון קידוש. נראה ששני סוגי רחצה הם: רחצה של רשות ורחצה של מצוה. רחצה של רשות חולין היא ותפקידה להעביר הזוהמא מן הגוף. רחצה של מצוה, קודש היא ותפקידה לטהר ולקדש את האדם. בולט הדבר בתרגום אונקלוס. בבראשית (י"ח, ד') בפסוק "וְרָחַצוּ מֵיָם וְרָחַצוּ רַגְלֵיכֶם" תרגם:

ורחצו רגליכם - ואסחו רגליכון.

זו היא רחצה של חולין.

ובפרשתנו כאמור תרגם בפסוק "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם":

ורחצו - ויקדשו.

לשון קדושה מורה על רחיצה שהיא תכלית לעצמה ואינה אמצעי בלבד להעביר הזוהמא³. הוא מה שהביא הרמב"ם לישנא דרבנן "מצות קידוש ידים ורגלים"⁴ שמכאן יש ללמוד שזו מצוה ולא הכנה של נקיות בלבד.

³ ע"י עולת ראייה ח"א עמ' תל"ד: "כאשר מבואר בגדר הקדושה שאינו אמצעי כי אם תכליתי".
⁴ השוה למצוה רי"ג: "היא שציוונו לבעול בקידושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה וזו היא מצות קידושין". ואף שם אמרה הגמרא (קידושין ב' ע"ב): "ומאי לישנא דרבנן (לשון קידושין) דאסר לה אכולי עלמא כהקדש". שינוי חכמים מלשון קיחה שהיא לשון קנין של חול ללשון קידושין שהיא לשון קנין של מצוה.

שיטת הרמב"ן ורבנו בחיי

אף הרמב"ן מאיר בדרכו את לשון הקידוש בה השתמשו חכמים. דבריו הובאו גם בפירוש רבנו בחיי על התורה (שמות ל', י"ט) בלשון פשוטה יותר:

ועל דרך הפשט טעם רחיצת הידים מתכסיסי המלכות כי כן דרך המשרתים המתקרבים אל שלחן המלך לרחוץ ידיהם תחלה מפני שהידיים עסקניות הן, ורחיצת הרגלים לפי שהיו משרתים יחפים.

ועל דרך הקבלה טעם רחיצת הידים והרגלים לרמוז על עשר ספירות, שכן ראשית האדם עשרה בהגביהו ידיו למעלה וסופו עשרה, והוא הטעם שתקנו לנו רז"ל נטילת ידים בתפלה. ולשון נטילה ירמוז לזה שהוא לשון הגבהה כלשון (תהלים קל"ד) "שאו ידיכם קדש", וזהו (שם קי"ט) "ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי וגו'". ולכך תרגם אונקלוס מלת "ורחצו" לשון קדושה, שאמר "ויקדשו", ולא תרגם 'ויסחו' כמשפטו בשאר המקומות, לרמוז כי הכהן העובד מתלבש ומתקדש בקדושת עשר ספירות...

הידיים והרגלים שהם כלי המעשה של האדם מקיפים את כל גובהו מלמעלה עד למטה. ביטוי ידוע הוא בספרים "העיקר הוא המעשה", ואמרו חכמים "ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה" (אבות פ"א מ"ז), ללמדנו שעיקר השפעת האדם בעולם (ובעולמות) היא על ידי המעשה.

המעשה כולל בתוכו את כל הרעיונות ויותר מהם. העושה מעשה הרי הוא פועל ומשפיע, אף כי איננו מבין את דרכי השפעתו. להורות על כך, נבראו דינו באופן שבהגבהתן עולות הן למעלה מהראש. כל כלי המחשבה אינם יכולים להגיע למקום אליו מגיע המעשה. זה שאמר הכתוב "שאו ידכם קדש וכרכו את ה'" (תהלים קל"ד, ב') - הרמת הידים יש בה קודש שאיננו נמצא באופן אחר. המצוות המעשיות מקורן גבוה מעל גבוה, ואל אותו גובה הן מרימות אותנו. על זה אמר דוד המלך: "וְאֶשָּׂא כְּפִי אֶל מַצֹּתֶיךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי" (תהלים קי"ט, מ"ח).

זאת ההוראה היוצאת ממצות התורה לקדש את הידים ואת הרגלים: המעשה הוא העיקר.

ממלכת כהנים וגוי קדוש

חכמים תקנו להם לישראל מצוות ומנהגות שמקורן במצוות הכהנים, לקיים מה שנאמר בהם בישראל (שמות י"ט, ו'):

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מְמַלְכֵת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ

עם ישראל כולו הוא ממלכת כהנים ועל כן רשמים ממצוות הכהנים חלים על כל ישראל. מצוה ראשונה של הכהנים (על פי סדר המצוות שקבע הרמב"ם) היא קידוש ידים ורגלים. הרמב"ן מציין מצוה זו כמקור לנטילת ידים לתפילה (שמות ל', י"ט):

והרחיצה הזו, לקדושה תרגם אותה אונקלוס, ומן הענין הזה תקנו רבותינו נטילת ידים לתפילה.

אף הרשב"א בתשובה נזקק לענין זה (ח"א תש' קצ"א), זו לשונו:

... ועוד אמרו בפרק היה קורא (ברכות ט"ו) אמר רבי יוחנן הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קרית שמע זו היא קבלת מלכות שמים שלימה. מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמו שאמרו בערב רוחץ פניו ידיו ורגליו, משמע לכאורה שצריך בשחר ליטול ידיו בכלי. ואם תשאל מאי שנא תפילת השחר מתפילת מנחה וערבית, יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב (איכה ג') "חדשים לבקרים רבה אמונתך", וכמו שבא להם ז"ל במדרש, וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו...

מצות הכיור

כתב הרמב"ם בהל' ביאת המקדש פ"ה ה"י:

מצוה לקדש ממי הכיור ואם קידש מאחד מכלי השרת הרי זה כשר.

הרמב"ן לעומת זאת בפירושו לתורה (שמות ל', י"ט) כתב:

והרחיצה היא המצווה, אבל הכיור צוה בו להזמנה ואיננו מעכב ולא מצוה, כי ביום הכיפורים כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו...

הרי"פ פערלא (מנין הפרשיות, נ"ה-נ"ו) דן בדברי הרמב"ם ולא מצא להם מקור האומר שזו מצוה וסיים (ר"ג ע"א):

ודברי הרמב"ם ז"ל צ"ע אצלי.

לענ"ד תמוהה תמיהת הרי"פ פערלא, ואדרבה דברי הרמב"ם נראים בפשטות. בהל' ביאת המקדש פ"ה ה"א כתב הרמב"ם:

מצות עשה לקדש כהן העובד ידיו ורגליו ואחר כך יעבוד שנאמר "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם".

וכתב על זה הכסף משנה:

מצות עשה לקדש הכהן העובד ידיו ורגליו וכו' - פשוט הוא בפסוק.

מבואר מדבריו שאין מקור אחר למצוה זו מלבד פשט הפסוק. פשט הפסוק מורה גם שהרחצה צריכה להיות מן הכיור. גם הסברא מורה כן, שכן מדוע האריכה התורה במעשה הכיור אם אפילו לכתחילה אין בזה צורך?

כהן העובד

כתב הרמב"ם בספר המצוות:

שנצטוו הכהנים לבד לרחוץ ידיהם ורגליהם בכל זמן שיהיו צריכים להכנס להיכל או להקרב לעבודה.

לשון הרמב"ם מתאימה לפסוק (שמות ל', כ'):

כְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מֵיִם וְלֹא יִמְתּוּ אוּ בְגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת לְהִקְטִיר אֶשָׁה לָהּ.

הפסוק מדבר על שני מצבים. על כניסה לאהל מועד, להיכל, ועל גישה אל המזבח לעבודה. כך ביארו חלק ממפרשי ספר המצוות להרמב"ם. הרב קפאח כתב (הערה 41):

וחלוקין הן בכתוב, הכניסה להיכל אף שלא לעבודה, ולעבודה. שנאמר בבאם אל אהל מועד ירחצו - אפילו סתם ביאה. או בגשתם אל המזבח לשרת - זו עבודה. ורבנו בהלכות ביאת המקדש לא הזכיר דין הנכנס להיכל שלא רחוץ ידים ורגלים שלא לעבודה, מפני שהנכנס להיכל שלא לעבודה לוקה מכל מקום כדאיחא שם פ"ב ה"ד. והרב משנה למלך שם פ"ה ה"א כתב כי הר"ש נסתפק אם הנכנס להיכל שלא רחוץ ידים ורגלים חייב. ע"ש.

וכן כתב בפקודי ישרים שהחויב הוא גם על כניסה להיכל לבד גם בלא עבודה. דין זה הובא ב"ד החזקה בהלכות בית הבחירה (פ"ז הכ"א):

ההיכל מקודש מבין האולם ולמזבח שאין נכנס לשם אלא רחוץ ידים ורגלים.

אף שחבל ראשונים סוברים כך⁵, נראה שלרמב"ם שיטה אחרת⁶. יש לדקדק במה שכתב הרמב"ם בספר המצוות:

בכל זמן שיהיו צריכים להכנס להיכל.

⁵ ע"י תוספות סנהדרין פ"ג ע"א ד"ה "ולא", ויומא ה' ע"ב ד"ה "להביא", ורש"י על התורה (שמות ל', כ"א).
⁶ ע"י בדברי מהר"י קורקוס על הרמב"ם בהל' ביאת המקדש פ"ה ה"א שכתב: "וזהו שכתב רבינו 'לקדש כהן העובד וכו', 'כהן שעבד וכו'', דווקא אעבודה חייב ולא אביאה ריקנית ד'לשרת' (שנאמר בפסוק 'בגשתם אל המזבח לשרת') א'בבואם' נמי קא"י" (דהיינו שהמילה "לשרת" מתייחסת למילה "בבואם" שבריש הפסוק והיינו "בבואם אל אהל מועד לשרת").

לא כתב הרמב"ם 'בכל פעם שיכנסו', אלא "בכל זמן שיהיו צריכים להכנס". יחד עם זה הביא הרמב"ם צורה נוספת של המצוה: "בכל זמן שיהיו צריכים... להקרב לעבודה". נראה שדעת הרמב"ם היא שהכניסה להיכל בשעת העבודה נחשבת לכניסה של עבודה. הן כך הביא בהל' ביאת המקדש פ"א הט"ו בענין כניסת שתויי יין להיכל:

יראה לי שכל כהן הכשר לעבודה אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין או שכור משאר המשכרין או פרוע ראש או קרוע בגדים כדרך שקורעין על המתים אף על פי שלא עבד עבודה הרי זה לוקה, הואיל והוא ראוי לעבודה ונכנס בשעת העבודה מנוול ככה והרי הוא מוזהר שלא יכנס.

אין צורך בעבודה בפועל על מנת להיקרא "כהן העובד". על כן יש לומר שכניסה להיכל בשעת עבודה מחייבת רחיצת ידים ורגלים ככהן העובד. זו כוונת הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ז הכ"א במה שכתב שההיכל מקודש בכך שאין נכנס לשם מי שאינו רחוק ידים ורגלים. כוונתו על כניסה בשעת עבודה. הנפקא מינה היא אם חייב מי שנכנס להיכל שלא בשעת עבודה כגון בלילה, שאם החיוב הוא רק משום "כהן העובד" הרי שפטור, ואם החיוב הוא משום כניסה להיכל מצד קדושת המקום הרי שחייב.